

Cumhuriyetin ilk ve son onbeş yılı

Cumhuriyet, Türkiye'de siyasal anlamda eski rejimle devrimci bir kopuş sürecinin doruk noktasıydı. İzleyen 15 yıllık dönemde de bu kopuşun farklı veçheleri gündeme getirildi. Adeta inanılmaz olan başarıldı ve hızlandırılmış bir tarihsel süreçte Ortaçağ kalıntılarını taşıyan bir devletten modern kapitalist çağa geçişin devleti yaratıldı. Hızını zamanla kaybetse de bağımsızlıkçılığı şiar edinmiş bu yeni devletin tarih sahnesine çıkışı, bağımlı ülkeler saflarında yeni anti-kolonyalist, anti-emperyalist kıvılcımlar çakmasına neden oldu ve Türkiye Cumhuriyeti kendi somut tarihsel deneyimini aşan ölçüde dünyada emperyalizmin çıkarlarına onyıllarca dolaylı zararlar veren bir örnek oluşturdu. Hindistan'dan, Cezayir'e, Küba'dan Vietnam'a kadar bağımsızlık savaşlarının umut ışığı oldu.

Cumhuriyetin ilk 15 yılı ile son 15 yılının (veya AKP'nin 16 yılının) karşılaştırılması her bakımdan öğreticidir. Biz ekonomi alanından gidelim. Cumhuriyet'in kurucu yılları, son derece kıt ekonomik kaynaklarla, yetersiz bir demografik yapıyla büyük atılımlar dönemi idi. Üretici güçlerin yetersizliğine rağmen demiryolları ve limanlar başta olmak üzere önemli altyapı yatırımları gerçekleştirilebildi. 1930'larda Beş yıllık Sanayi Planı yürürlüğe sokularak devlet öncülüğünde planlı bir sanayileşme başlatılabildi. Çeşitli alanlarda kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) oluşturularak birçok Anadolu kenti sanayiyle buluşturuldu ve birinci sanayi devrimi sürecinde önemli ilerlemeler kaydedildi. Sanayi, ticaret ve tarım arasında organik bir bütünlük oluşturmak, yani tarımsal üretimin ticarileşmesini arttırmak ve hem tarımı hem sanayiye destekleyebilmek için Tarım Satış Kooperatifleri kuruldu. Dönem boyunca esas olarak iç kaynaklarla yetinildi; dış borçlanma, Sanayi Planının Sovyetler Birliği'nin kredi desteğiyle kısmi finansmanı örneğinde olduğu gibi arızıydı; oysa Osmanlı dış borçlarının ödenmesi istikrarlı bir yükümlülüktü. Bu dönem, bütçe açığı ve dış açıklar vermemeye ayarlanmış çok tedbirli bir bağımsız ekonomi anlayışıyla yönetildi.

AKP'nin ekonomi programı ise düşen iktidardan devralınan bir IMF programından başka bir şey değildi; sonrasında da AKP'nin uluslararası ekonomik sistemden bağımsız bir iktisat programı hiç olmadı. Türkiye ekonomisini yeniden yapılandıran dış güçler, AKP'nin sadık işbirliğiyle, ülkenin bağımsız bir ekonomi politikası uygulayabilmesinin tüm araçlarını elinden aldılar. KİT'lerin özelleştirilmesiyle devletin sanayiden çekilmesini, tarımsal desteklemenin dumura uğratılmasıyla tarımsal üretimin çökertilmesini/dışa bağımlı kılınmasını sağladılar. Dönem boyunca sanayi katma değerinin ulusal gelir içindeki payının dramatik düşüşü ve sinai istihdamın gerilemesi, tam bir sanayisizleştirme programı olarak çalıştı. Tarımsal KİT'lerin satılmasıyla devlet tarımdan da elini çekmiş oldu.

Yoğun bir özelleştirme programıyla Cumhuriyet'in bütün ekonomik birikimlerinin talan edilmesi üzerine kurulu olan bu program, başlangıçta yüksek faiz dışı fazlalar yaratarak dış borçların ödenmesine ayarlanmıştı. İç tasarrufların giderek gerilemesi, tasarruf-yatırım açığının büyümesi, ekonominin bir bütün olarak daha fazla ithalata yönlendirilmesi ve sonuçta ancak yüksek cari açıklar ve dış borçlanmayla kendisini döndürebilen marazi bir yapıya dönüştürülmesi "başarılı" oldu. Dalgalı kur rejimi altında yabancı sermayeye yüksek reel faiz, kâr, kur farkı biçimlerinde yüksek getiriler sunarak fon sağlayabilen bu ekonomi, uluslararası finans kapitalin "başarılı" bir dönüştürme ürünüydü. Ülkenin bütün bağımsızlıkçı geçmişi silinmişti. AKP/Erdoğan dönemi, özetle, Atatürk döneminin bir anti-tezi gibiydi. Bu dönemin, Cumhuriyetin kurucu dönemiyle hiçbir ortak noktasının olamayacağını sadece ekonomik dönüşümlere ve iktisat politikası tercihlerine bakarak anlamak mümkündür. Aydınlanmacı bir dönemin tam zıttı olan İslamcı otokratik bir rejimin kuruluşunu daha az önemli bulmadığımızı ayrıca belirtelim ki yanlış anlama olmasın. Ama bu ikisinin (ekonomik bağımlılık ve İslamcılık) neden bu kadar birbirine bağımlı olduğu üzerine bir an düşünülürse, karşımıza emperyalizm tutkalından başka birşey çıkmayacaktır.

AKP döneminin gökten birdenbire inmediği de bir vakıdır. Türkiye'nin bağımlılık koşulları kısmen daha önceki dönemlerden tevarüs edilmiştir. Ancak Cumhuriyetin kurucu felsefesinin 1946 sonrasında bile yer yer belirleyici düzeltmeler yapabilecek güçlü etkilerde bulunabildiğini de unutmamak gerekir. 1963-79 döneminde ortaya çıkan planlı kalkınma, ithal ikameci sanayileşme çabaları, Cumhuriyetin ilk 15 yılındaki kazanımların referansına dayanmaksızın ortaya konulamaz ve başarılamazdı. AKP dönemini hazırlayan asıl önemli kırılma dönemi ise, 24 Ocak Kararlarının (IMF/DB Programının) askeri zorla uygulamaya sokulduğu 1980 yılları olmuştur. AKP, bir yönüyle, 1980'lerin bir devamıdır.

Cumhuriyet'in son 70 yıldaki kutlamalarına bakıldığında AKP döneminde resmi kutlamaların dibe vurduğu; bunların en az katılımıla yapılması için stadyumlardan, geçit törenlerinden büyük ölçüde vazgeçildiği veya bunların önemsizleştirildiği görülür. Buna karşılık aynı dönemde halk, bir tepki biçimi olarak algılamaya başladığı kutlamalara daha aktif katılmaya, sivil inisiyatifler altında harekete geçmeye veya muhalif partilerin/yerel yönetimlerin kutlama girişimlerine daha yoğun destek vermeye başlamıştır. İktidar, Cumhuriyet yıkıcılığında ilerledikçe, Cumhuriyetçilerin tepkileri de aynı ölçüde büyümüş, alternatif Cumhuriyet anmaları birçok kente yayılmış, halk Cumhuriyet'e ve Cumhuriyetin kurucu lideri Atatürk'e hiç olmadığı kadar sahip çıkmıştır.

Kitlelerin önemli bir bölümü, Cumhuriyet'e öldürücü darbeler indirildiğinin farkındadır. Tepki

verdiği şey de budur; kutlamadan ziyade iktidara mesaj vermeye yönelmektedir. Aslında kitlelerin, esas itibariyle yıkılmış olan bir Cumhuriyet'in, "öyle kolay yıkılmayacağını"; adeta her vesilede haykırmaya yönelmekte oluşu, hedefine tüm toplumu ortak etmekte güçlük çeken iktidarın asabını ciddi anlamda bozmaktadır. (İstanbul'daki Atatürk Havalimanı'nı tamamen kapatma kararından vazgeçilmesi bile tepkilerden korkunun bir sonucudur). 2007'deki Cumhuriyet Mitingleri bu tepkilerin en kitleselleşmiş ve örgütlü olanıydı; Ergenekonla bastırıldı. 2013'teki Gezi Direnişi de iktidarın karşı-devrimciliğine farklı boyut ve nitelikte bir büyük tepkiydi. Her türlü polisiye önlem alınarak, devletin her kademesinde yalan üretimine girilerek, 17 Aralık 2013 ve 15 Temmuz 2016 sonrasında FETÖ bahanesi kullanılıp yeniden yargı terörü çalıştırılarak, iktidara karşı tepkilerin yayılmasına izin verilmeyeceği sert yollardan anlatılmak istendi.

Buna rağmen, 23 Nisan'larda, 19 Mayıs'larda, 30 Ağustos'larda, 29 Ekim'lerde halkın tepkileri dinmek bilmedi; baskılar kitleleri yıldırmadı. Sürdürülen simgesel tepkilerin (birçok futbol maçının açılış müziğine dönüşen "İzmir Marşı";na bu yıl 29 Ekim kutlamalarında "Andımız"; da eklendi) önemi kesinlikle yadsınamaz. Bunlar kitleleri bir araya getirirken iktidara belirli (sınırlı) ayarlar da verebilmektedir. Peki ama nereye kadar? İktidarın asabını bozmak bir şeydir; ama onu yolundan alıkoymamak sonuçta kitlelerin özgüvenini sarsmayacak mıdır? Siyasal kazanımlar olmaksızın sürdürülen simgesel karşı koyuşların hükmü de bir yere kadar değil midir?

Kaldı ki, Cumhuriyeti AKP öncesi biçimiyle yeniden inşa etmek hedefiyle sınırlı kalan bir simgesellik ne denli gerçekçidir ve kitleleri nereye kadar peşinden sürükleyebilir? Bir kere çok gerçekçi sanılan böyle bir hedef, aslında en az gerçekçi olanıdır; zira tarihin tekerleği geriye doğru yürütülemez. Dolayısıyla kitleleri peşinden sürüklemeye de yetersiz kalır.

Hedefi daha ileriye koymak durumundayız. Yeni Cumhuriyet, AKP'leri yaratan mevcut ekonomik-sosyal sistem sorgulanmadan ve aşılmadan kurulamaz.

haber.sol.org.tr/yazarlar/oguz-oyan/cumhuriyetin-ilk-ve-son-onbes-yili-249863